

VIRGINIA VASILOVICI

FUNȚIONAREA MUZEULUI DE ARTĂ DIN IAȘI ÎN TRE ANII 1950-1954

Mă număr printre cadrele didactice care au contribuit la organizarea Muzeului de artă în localul din prezent. Dar, în calitatea mea de muzeograf, alături de director, pictorul Costache Agafiței, am luat parte activă la deschiderea galeriei și la sediul anterior pe care, timp de aproape cinci ani, l-a deținut instituția muzeală în atelierele fostei Academii de Belle-Arte.

Se știe prea puțin despre acest sejur al muzeului¹.

În toamna 1949 s-a desființat Academia de Belle-Arte din Iași, care timp de peste cinci decenii (adică din 1895) își aflate adăpost adecvat în localul Academiei Mihăilene de pe strada Arcu (pe locul blocului Tarom). În anul următor, Pinacoteca rămasă stingheră a fost evacuată de la etajul Academiei în atelierele situate în fundul curții (clădirea în care studenții își îndeplineau lucrările practice și care acum devenise disponibilă). Această construcție solidă, cu câte două încăperi la parter și etaj, nu era proprietatea Academiei Mihăilene. Fusese zidită sub direcția pictorului C. D. Stahi în anul 1895, când Școala și Pinacoteca se mutaseră pe strada Arcu, fiind dată spre folosință în noiembrie 1896².

Noul spațiu, afectat acum expunerii, s-a redus dintr-o dată la jumătate față de cel anterior, compus din șapte saloane și un hol. În cele patru săli destul de repede s-a instalat, sub conducerea arh. Andrei Loiso, un șantier de reparații și amenajări care avea să dureze aproape un an³.

Ce soartă au avut obiectele de patrimoniu în această etapă?

Într-o rețea întreagă de stelaje, dispuse ingenios de maestrul Agafiței sub scara ce ducea la etaj și mai departe la podul clădirii (unde exista un fel de cămară și o tindă), s-a stivuit, pe mărimi, mai toată zestrea de tablouri a muzeului, la care se adăugaseră, din 1948, și vreo 60 de picturi, transferate de la Epitropia Spitalului „Sf. Spiridon”, lichidată⁴, precum și alte serii de lucrări de la diferite locale⁵.

În această perioadă cumva precară, începând din luna august 1951, schema de personal a muzeului a sporit, având pe lângă director doi muzeografi și încă un post de supraveghetor⁶. Director a fost întărit artistul

¹ În publicații se menționează ca ultim sediu, înainte de mutarea în Palatul Culturii, clădirea veche a Academiei Mihăilene. Vezi: Claudiu Paradais, *Muzeul de Artă din Iași*, București, 1974, p. 8; Geta Pascal, *Pinacoteca și Școala de arte frumoase din Iași în perioada interbelică*, în *CI, XII – XII*, Iași, 1981-1982, p. 55.

² A.S.I., Iași, Fond 183, Ds. 6/1901, f. 2 și f. 4.

³ Contract reparații nr. 5741/24 iulie 1951 (Arh. Muzeului de Artă Iași Ds. 1951, f. 202).

⁴ Epitropia Sf. Spiridon, prin adresa nr. 6086/26. IV. 1948, transfera Muzeului 58 portrete de domni moldoveni (Reg. Inv. Pinacoteca, 1910, p. 135 și urm.). Alte zece portrete se ridică în baza unor sesizări ulterioare.

⁵ În etapa postbelică Muzeului îi revine mandatul de colector și depozitar al unor bunuri cu valoare artistică și documentară, aflate pe la diferite instituții locale (Universitate, Muzeul de anticități, Spitalul Izolarea etc.).

⁶ Decizia nr. 283-8.VIII.1951, dată de Sfatul Popular Oraș Iași.

Agafiței iar muzeografii au fost numiți Dan Hatmanu și Virginia Vasilovici. Numai că Dan Hatmanu, șeful promoției noastre cu care toți ne făleam, a plecat după o lună la militarie, de unde nu avea să mai revină la muzeu. Pe locul rămas vacant, doi ani mai târziu, în 1953, a fost angajată colega mea de la Belle-Arte, Maria Hatmanu.

Localul abandonat al unei dughene, vecin cu gradul Academiei, a fost luat în primire pentru biroul de lucru. Ușa de la stradă fiind blocată, intrarea se făcea numai pe la spate, printr-o debara unde directorul grămădise rame mari ale pânzelor ce nu intrau în expunere. Această unică încăpere de lucru, la care se ajungea anevoie, era înzestrată cu un birou, o masă pentru mașina de scris, niște scaune răzlețe și, în fine, o canapea ceva mai arătoasă, de la Teatrul Național, destinată pentru oaspeți. Moda cafelelor încă nu exista! Îmi mai stăruie în simțuri mirosul aspru de bradolină al dușumelei și fosăitul bătrânesc al sobei ce nu se mai încălzea parcă niciodată.

În acest context mi-am început activitatea, făcând de toate pe lângă muzeografie. Secundându-l pe director, împlineam conștiincios mandate de secretar-dactilograf, contabil și chiar administrator. Redactam adrese, alcătuiam planuri de muncă, încasam de la bancă salariile și fondurile pentru plata achizițiilor de artă iar în toamnă mă gândeam să obțin repartiția cotei de combustibil lemnos pe str. Negri (la amabilul domn Emil Țigler) și a celei de petrol, la un depozit dinspre bariera Nicolina. Devenisem răzbătătoare!

Pentru pregătirea profesională, directorul mi-a pus de la început în față cartea *Pictura românească din secolul al XIX-lea* de Gh. Oprescu care, devenită operă de căpătâi, nu numai că mi-a deschis calea spre mereu alte izvoare de cercetare, dar m-a ajutat să mă împrietenesc bine cu lucrările artiștilor din colecția care, am constatat că erau comentate, destule dintre ele, în această utilă publicație. Mi-a mai oferit spre delectare, șeful meu, vasta monografie a Iașului de N. A. Bogdan, pe care n-o știam. Mi-a inoculat astfel, statornică, dragostea și interesul pentru Iași, pentru meleagurile mărginașe și pentru valorile sale spirituale, inestimabile, de care se simțea cu împătımire legat și maestrul Agafiței, cum o dovedește în tablourile sale.

Între timp, șantierul din săli tindea spre finalizare și ne-a fost dat în primire în aprilie 1952⁷. Întrucât arta românească din patrimoniu se prezenta lacunară, din dispoziția Ministerului, Muzeul de Artă al Republicii ne-a transmis o suită de 30 picturi și 8 sculpturi⁸. Și muzeul nostru, în anii 1949, 1950 și 1952, cedase muzeului republican 12 tablouri importante (de Balomir, Schiavoni, Livaditti, Panaiteanu, Stahi, Bardasare, Aman, Ressu). Am început lucrul în expoziția de bază fără consilierii din afară. La arta românească am căutat să realizăm o expunere cronologică, dar am prezentat pe simeze, pe lângă artiști consacrați, și destui mai obscuri (despre care nu se puteau face comentarii). Ultima sală de la etaj a fost destinată picturii străine, compartimentate pe școli, iar pe casa scârilor s-au etalat lucrări de grafică în diferite tehnici de creatori români.

⁷ Recepția reparațiilor se face la 1 aprilie 1952 (Arh. Muzeului de Artă Iași, Ds. 1952, f. 238).

⁸ Prin transfer, în baza deciziei nr. 2299/21.XII.1951 la C.S.C.A., cu predare în 19.III.1952, ne intrau în colecție opt picturi de N. Grigorescu precum și altele de Chladek, Lecca, Aman, Mirea, Verona, Steriad, Ressu, Petrașcu, Șt. Dimitrescu, Băncilă ș.a. Cele opt sculpturi, copii după lucrări de Storck, I. Grigorescu, Spaethe, Paciurea, se cedează din depozitul C.S.C.A. la aceeași dată.

Vernisajul, pe care îl așteptam fremătând, a avut loc pe 3 iulie 1952, cu suficientă asistență dar fără reportofoane și aflux de fotografi ca azi. Ulterior, prin succinte note, presa locală a comentat galeria deschisă, anunțând și programul de vizitare⁹.

Destul de repede au început să ne sosească grupuri de școlari, de militari apoi și de studenți, conduse unele de profesori de la Universitate - N. Popa, N. Bejenaru, N. Duțescu. Solitar, venea și profesorul Ciopraga și, din când în când, un straniu pelerin, poetul Mărgărit. Nu fără emoție m-am deprins să fac ghidaj. Într-o zi, vara, l-am condus prin galerie, fără să-l cunosc, pe istoricul de artă Ionel Jianu care, în fața unor exponate, avea să facă judicioase observații, dar, pe atunci, nu se discuta încă paternitatea operelor vechi. Memorabilă a rămas și acea zi, din vara anului 1954, în care respectatul nostru profesor Corneliu Baba, venind intempestiv la Iași și vizitând muzeul (pe care și el îl condusesese după război), ne-a solicitat s-o învoim să-i pozeze, pe una din supraveghetoare, Eugenia Scorpan, devenită apoi eroină principală în tabloul său emblematic *Odihna la câmp*.

Destule expoziții cu caracter temporar s-au deschis în acest scurt interval de timp la parterul galeriei; în primul rând *Expoziția Internațională a Moldovei* din toamnele 1953 și 1954. O bogată și valoroasă Expoziție de artă românească contemporană a fost programată de forul tutelar în iulie 1954, în care figurau picturi de Steriadi, Iser, Rëssu, Titina Calugăru precum și sculpturi de Irimescu, Baraschi, Schulmann, Zoe Băicoianu dar și lucrări ale ieșeniilor Popa, Agafiței, Hârtopeanu, Hatmanu, Bârleanu ș.a. Reținea prioritar atenția în expunere portretul monumental al Luciei Sturdza Bulandra, pictat de Corneliu Baba, cu inegalată forță expresivă. Artista octogenară, de o mare vitalitate, ne vizitase puțin înainte muzeul cu compania ei teatrală, când a poposit în orașul natal, spre a da un șir de spectacole la Național. Ar mai fi de amintit și o *Expoziție de artă populară*, trimisă de Casa Centrală a Creației Populare în decembrie 1953. Muzeul nostru a participat cu nouă picturi la *Comemorativa Octav Băncilă*, organizată la București în decembrie 1954.

Multe acțiuni se făceau greu, dar viața noastră nu se depăna chiar monoton. În biroul cel scund, își făceau mereu apariția, căutând-l pe director, personalități simandicoase, și nu numai din Iași. Frecvent veneau din capitală profesorii de mare prestanță precum: Grigore Ionescu, de la Institutul de Arhitectură și, de la Academie, Dan Bădărău, ambii preocupați de soarta unor monumente ieșene în degradare. Domnul Agafiței fusese cooptat în Colectivul Monumentelor Istorico-Culturale din orașul și regiunea Iași, înființat în 1951¹⁰. Tot în acest birou aveau să aibă loc și ședințele primei Comisii de achiziții a Muzeului, dar lucrările evaluate se cumpărau numai cu avizul Ministrului¹¹.

Cu începere din anul 1951, importante s-au înscris pentru mine vizitele ce le făcea la muzeu reputatul cercetător Ion Frunzetti, care avea pe atunci mandat de la Institutul de Istoria Artei, condus de acad. Gheorghe

⁹ *Inaugurarea Muzeului de Artă*, în ziarul „Lupta Moldovei”, nr. 1804, 5.VI.1952.

¹⁰ Colectiv înființat în baza Ordin Circular 18938/1951 al Direcției Generale a Treburilor Consiliului de Miniștri (Arh. Muzeului de Artă Iași, Ds. 1952, f. 38).

¹¹ S-au achiziționat în această perioadă de la colecționarii particulari, mai ales locali, picturi valoroase de Lemeni, Năstăseanu, Schiavoni, Gh Popovici, Băncilă, Bucevschi, Băeșu, precum și un tablou de N. Grigorescu (realizat în epoca de tinerețe la Țăgăpia).

Oprescu, să fișeze pictura românească din colecția de la Iași. Frunzetti mi-a coordonat primii pași în muzeografie. Pe lângă bagajul inepuizabil de cunoștințe avea o mobilitate a minții care pulveriza, anchiloza, dinamiza. Urmărindu-l uluită prin galerie, căutam să rețin măcar câte ceva din fuga lui de idei. Scăpăra! El m-a învățat cum să-mi sistematizez datele în fișa analitică, document de evidență al obiectului de artă, care stă la baza cataloagelor de colecție. Mă îndemna la lucru, oferindu-mi drept reper fișele sale, elaborate cu sagacitate dar și cu extremă exigență.

L-am rugat să-mi instituie o îndrumare la arta românească. După răgaz de o zi, plimbându-ne prin galerie dimineața, mi-a oferit datele esențiale pentru valabilitatea unui ghidaj; i-am admirat acuratețea și generozitatea. Ceea ce am primit de la mentorul Frunzetti eu și foarte curând și Maria Hatmanu, am transmis mai departe colegilor noștri mai tineri.

Dincolo de această școală peripatetică, în 1954, când am fost programată la un curs de perfecționare la Muzeul de Artă din București, am avut parte să-mi însușesc cunoștințe de ordin teoretic dar, mai ales, practic de la prestigioși specialiști ca prof. Oprescu, apoi Eugen Schileru; Viorica Dene și Eleonora Costescu; Muzeul republican, condus de maestrul M.H. Maxy se contura ca un autoritar for metodologic. Mi-a lărgit orizontul vederii și vizita unor colecții de artă particulare - Dona, Zambaccian, Oprescu, Slătineanu ș. a.

În vara 1954, din dispoziția forului tutelar, am încropit și tematica galeriei permanente. Directorul a tratat arta românească iar mie mi-a revenit arta universală. Lucram cu râvnă dar și crispat la acest prim text de îndrumare. Din noianul de date, adunate de-a valma de prin tratate și dicționare, nu știam bine ce să omit. În sfârșit, materialul a fost acceptat, cu unele corecturi dar și cu sublinieri laudative, încurajatoare pentru faza incipientă¹².

Pe director îl neliniștea starea deplorabilă a depozitului, în care se mai adăugase între timp și o ladă mare cu icoane și odoare religioase de la Muzeul de Antichități. Făcea, fără rezultat, demersuri orale și scrise, cerând la un moment dat, ca spațiu de expunere, sala gotică de la biserica Trei Ierarhi.

Dar, pe la începutul primăverii din anul 1954, domnul Agafiței a fost convocat la București la o consfătuire, unde urmau să fie discutate tocmai condițiile de conservare și de securitate ale valorilor patrimoniale. Cu această ocazie, fiecare șef de unitate muzeală avea să raporteze pedant situația prezentă, expunând retoric și proiectele de viitor. Ajuns la cuvânt ~~directorul Agafiței a explicat~~, cu graiul său plastic, felul rudimentar în care se prezintă depozitul de la Iași, cu tablouri cățarate până spre grinzile podului. Cât despre pază, a spus cam așa: „Avem deocamdată drept gardian un cotei, care-și face datoria patrulând noaptea, de la un capăt la altul al clădirii, cu lanțul agățat de o sârmă” (relatarea era autentică, Tincuța Moraru, omul nostru de incredere, care-și avea locuința chiar în incinta Academiei, lua seara dulăul din cușcă și-l pregătea pentru oficiul de bodyguard nocturn). Expunerea plină de franchețe, prin care directorul de la

¹² Prin adresa nr. 43933/7.IX.1954, forul tutelar atestă materialul tematic (Arh. Muzeului de Artă Iași, Uș: 1954; Anexa I).

Iași pleda cauza celei mai vechi Pinacoteci a țării a rămas de pomină, dezmoțind ședința, trezind un val de interes și simpatie pentru muzeul ieșean.

Situația continua însă să se mențină neschimbată în lunile următoare; lucram în condiții jalnice. Ca să înfruntăm anotimpul rece, eram bucuroși că reușisem să ne confecționăm, pentru prima sală de muzeu, o sobă mare de fier, șamotată. Dar, pe la sfârșitul anului 1954, în chiar toiul sărbătorilor de iarnă, ne-a parvenit deodată un zvon, incredibil, că muzeul ar fi programat să-și mute domiciliul în palatul cel mare din sudul orașului. Vestea primită inițial cu extremă rezervă, ca o farsă, s-a dovedit foarte curând realitate. Nici nu a trecut Anul nou și, conform unor înalte dispoziții, în ritm alert, întreg patrimoniul muzeal a fost încărcat în camioane și orientat spre noua reședință. Deși nu se făcuse nici un fel de ambalaj prealabil, toate piesele au ajuns intacte, ruta de parcurs fiind foarte scurtă. Maria Hatmanu și cu mine, postate cu neclintire la intrarea principală, urmăream vigilent descărcarea și manipularea obiectelor de artă, dirijându-le spre etajul clădirii; ne simțeam dintr-o dată înălțate în rang. Ultimul transport l-a efectuat directorul Agafiței, defilând pe strada Ștefan cel Mare cu un tractor în care instalase și conducea spre palat statuia monumentală a lui Tronescu, *România independentă*. Momentul ar fi meritat să fie filmat.

Și astfel, lăsând în urmă un stadiu umil de Cenușăreasă, Muzeul de Artă s-a trezit instalat domnește în etajul celui mi important edificiu din oraș. Totul s-a derulat ca într-o poveste!

Am dorit să rememorez, susținută și cu date de arhivă, o etapă pe care am parcurs-o pe viu. Această perioadă ingrată (1950-1954) din istoria muzeului, se cuvine să fie reținută de posteritate. Atunci s-a început, de fapt, organizarea sistematică a activității muzeale: au apărut în schemă posturile de muzeografi (se numeau întâi asistent și îndrumător); s-a redactat prima tematică a muzeului; s-a introdus ghidajul în galeria permanentă; s-a impus un sistem de evidență a obiectelor de patrimoniu prin întocmirea fișelor analitice; s-au organizat cele dintâi cursuri de perfecționare ale personalului științific; s-a instituit, pe lângă Muzeu, o comisie de evaluări și achiziții.

***Le fonctionnement du Musée d'Art de Iassy
les années 1950-1954***

Résumé

Pendant les années 1950-1954, le Musée d'art de Iassy (la vieille Pinacothèque) a comme siège les ateliers de l'Académie des beaux arts, supprimée en 1949 (les ateliers étaient construits dans la cour de l'Académie Mihăileană). La galerie a été inaugurée ici, l'an 1952, en quatre salles.

Il s'agit d'une étape difficile, précaire, mais qui doit être retenue. C'est alors que l'organisation systématique de l'activité muséale commence: on inclut dans le schéma le poste de muséographe, on rédige la première thématique du musée; on introduit le guidage dans la galerie; on impose l'évidence des objets d'art par les fiches analytiques; on initie les cours de perfectionnement pour les cadres; on institue, près du musée, une commission d'acquisition des objets d'art.

Dès 1955, par son transfert dans le Palais Administratif, l'Institution muséale connaît une nouvelle étape.